

Atf için / for cited: Köstüklü, N.(2023). Yalvaç'ta Yaşanan Bir Felaket: 1952 Büyük Çarşı Yangını. Journal of Vocational and Social Sciences of Turkey, Yıl: 5, Sayı: 11, Nisan 2023, s.1-11.

YALVAÇ'TA YAŞANAN BİR FELAKET: 1952 BÜYÜK ÇARŞI YANGINI

Nuri KÖSTÜKLÜ*

ÖZET

23 Ağustos 1952 Cumartesi günü gece yarısından sonra Yalvaç çarşısında bir terzi dükkânından yangın çıkmış ve alınan bütün tedbirlere rağmen bastırılmayarak çarşının neredeyse yarısı yanmıştır. Bu felakette 5 ev ve 91 dükkân ve mağaza, içindeki eşyalarıyla birlikte tamamen yanmış ve pek çok Yalvaçlı işsiz kalmış, perişan olmuştur. Halkın ve resmi görevlilerin fedakâr çalışmaları ile, yangının tamamen ahşap olan mahalleye yayılması önlenmiş ise de ilçede neredeyse çarşı kalmamış ve geçimlerini küçük işletme ve ticaretle sağlayan belirli bir esnaf ve tüccar zümresi birdenbire yokluk ve sefaletle düşmüştür. Yangında ortaya çıkan zararı tespit için Kaymakamlıkça komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun incelemelerine göre dükkanlardaki zarar 859.650 TL, yanan evlerdeki zarar 32.500 TL olarak tespit edilmiştir. Bu zarar, o günün değer ölçülerine göre oldukça yüksek bir rakamı ifade etmektedir. Isparta Valiliği, yangının yaralarını sarmak için ilgili kurumlara müracaat etmiş ve yanan dükkânların yeniden inşası için, demir, çimento, kereste vb. inşaat malzemeleri temin etmiştir. Öte yandan, esnafın bankalara ve diğer kredi kurumlarına olan borçlarının da ertelenmesi ve uygun bir ödeme planına bağlanması sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalvaç, Yangın, Yalvaç Çarşısı, 1952 Yalvaç Yangını, Yalvaç Esnafı.

JEL Sınıflandırma Kodları: N01, N95, N85, Z12.

A DISASTER IN YALVAÇ: THE 1952 GRAND BAZAAR FIRE

ABSTRACT

On Saturday, August 23, 1952, after midnight, a fire broke out in a tailor's shop in Yalvaç bazaar, and despite all the precautions taken, almost half of the bazaar burned down. In this disaster, 5 houses and 91 shops and stores, together with their belongings, were burned and many Yalvaç residents became unemployed and devastated. Although the fire was prevented from spreading to the completely wooden neighborhood with the devoted efforts of the people and officials, there was almost no market left in the district and a certain group of artisans and traders who made their living with small businesses and trade suddenly fell into poverty and misery. A commission was established to determine the damage caused by the fire. According to the investigations of this commission, the damage in the shops is 859,650 TL, the damage in the burned houses is 32,500 TL was detected. This loss represents a very high figure compared to the value measures of that day. Isparta Governor's Office applied to the relevant institutions to heal the wounds of the fire and needed iron, cement, timber, etc. for the reconstruction of the burned shops. provided construction materials. On the other hand, debts of tradesmen to banks and other credit institutions were also postponed and connected to an appropriate payment plan.

Keywords: Yalvaç, Fire, Yalvaç Bazaar, 1952 Yalvaç Fire, Yalvaç Shopkeepers.

JEL ClassificationCodes: N01, N95, N85, Z12.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Prof. Dr., nkostuklu@erbakan.edu.tr / ORCID: 0000-0003-4583-284X

GİRİŞ: YALVAÇ'IN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ

Günümüzde Isparta'ya bağlı bir ilçe olan Yalvaç'ın, göller bölgesinin Türk-İslam iskânına açılışını müteakip önemli bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. Malazgirt zaferini takip eden süreçte 24 Oğuz boyundan Eğmürler, Salurlar ve Salur boyuna mensup Yalvaç toplulukları Pisidia Antiochia'sının batısına yerleşerek buraları yurt edindiler. Tabii ki bu süreçte Türk- Bizans hâkimiyet mücadelesi 1176 Myriokefalon Savaşına kadar devam etti¹. Ancak bu zaferden sonra Yalvaç yöresinde kesin Türk hâkimiyetinin sağlandığı söylenebilir. Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan döneminden itibaren bu yörede yeni bir Türk yerleşimi inşa edilmeye başlandı². Bu dönemde antik kent iskânsız metruk bir halde idi. 1299 tarihinde bölgede Selçuklu hâkimiyetinin sona ermesiyle Hamidoğulları Beyliği kuruldu. Yalvaç, Beyliğin 6 şehriden biri idi ve "Yalvaç" adına da literatürde Hamid devrinden itibaren rastlanmaktadır. Yalvaç'ın, Hamidoğullarından Osmanlı idaresine geçişiyle birlikte, adım adım geliştiği görülmektedir. 19.yy. başlarına ait Şeriye Sicillerindeki tevzi defterlerinde Hamid Sancağından talep edilen vergi ve asker sayısında en fazla dağılım Yalvaç'a yapılmıştır. Hatta Yalvaç'a düşen mükellefiyet sancak merkezi Isparta'dan bile fazla idi (Köstüklü, 1993a: 32-33)³. Bu durum, 1800'lü yılların başında kaza merkezi olarak Yalvaç'ın gerek nüfus, gerekse ekonomik olarak, Hamid sancağının önemli merkezlerinden biri olduğunu gösteriyor.

Kuruluşundan itibaren, Gayrimüslim yerleşik nüfusun olmadığı Yalvaç, sivilizasyon tesirlerinden de uzak oluşundan dolayı Türk-İslam kültür ve geleneğinin yoğunlaştığı tipik bir Osmanlı- Türk kaza merkezi haline gelmiştir. Türkistan'dan gelen oğuz geleneği yöredeki yer isimlerinde, örf-adet ve diğer kültürel unsurlarda kendini göstermiştir. Transit yol güzergâhı üzerinde bulunmayışı, Yalvaç'a kültürel olarak belki bazı avantajlar sağlamış olsa da 20.yy. başlarından itibaren mevcut gelişmeler, Yalvaç'ı ekonomik olarak tabir yerinde ise kendi yağıyla kavranan bir kaza merkezi durumuna düşürmüştü idi. Yeterince tarım arazisinin olmayışı dericilik dışında öne çıkan iş sahasının bulunmayışı, yöre insanını bir taraftan küçük işletmeler sahasına yönlendirirken, eğitim ve okullaşmayı da teşvik etmiştir. Yalvaç'ta var olan klasik eğitim kurumlarının yanı sıra modern eğitim kurumları -mesela Yalvaç İdadisi- çevresindeki kazalara hatta bazı illere göre daha erken açılmış idi (Köstüklü, 1993b)⁴.

¹Miryokefalon savaşının yeri hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Osman Turan, savaş yerinin Kumdanlı civarı olduğunu söylerken (Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s.107), Abdülhalik Çay, Karamıkbeli civarını işaret etmektedir (M. Abdülhalik Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası: Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi*, İstanbul 1984). Bazı araştırmacılar da Çivril civarında olduğunu söylemektedirler. Ancak en yeni çalışma olarak, Türk Tarih Kurumu tarafından 8-9 Mayıs 2017 tarihinde yapılan "*Miryokefalon Savaşının Yeri Çalıştayı*"nda bu konu ele alınmış ve yaygın kanaat olarak - Osman Turan'ın tespitini biraz daha netleştirerek- savaşın Kumdanlı'ya yakın Hoyran ve Eğirdir gölü arasındaki *Yenice Sivrisi* denen yerde olduğu ileri sürülmüştür (Ramazan Topraklı, "Kral Yolu, Kelene Hisarı ve Miryokefalon Savaşı'nın Yeri" (<https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/15-RamazanToprakli.pdf>)). Yalvaç yöresine yerleşim sırasında Bizanslılarla savaşlarda Hisarardı bölgesinde şehitler verildiği ve ilk Müslüman-Türk mezarlığının Aşağı Hisarardı (Masır) mezarlığı olduğu, burada bulunan mezar taşlarından anlaşılmaktadır. (Mezartaşı örnekleri için bkz., Naci Kum, *Yalvaç Armağanı-Yalvaç Tarih ve Coğrafyası- 1925*, yayına hazırlayan: Nuri Köstüklü- Ali Yüncü, Yalvaç Belediyesi yay., Ankara 2012, s.171, 174)

² Bu süreçte, metruk Pisidia- Antiocheia ören yerinden getirilen taş ve sütunlar, şehirdeki sivil ve dinî mimaride (mesela, Devlethan Camii ve Meydanoğlu Camii'nde) devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. (Nuri Köstüklü, *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Yalvaç Belediyesi yay., Ankara 2010, s., 34- 49)

³ Mesela, Yunan İsyanı sırasında 13 Şubat ve 28 Mart 1823 tarihli kayıtlarda Hamid sancağından 100 nefer kalyoncu ve 13.077,5 kuruş talep edilmiş, dağılımda; Isparta'ya 9 nefer ve 1723,5 kuruş ayrılırken, sancak kazalarından en fazla olarak Yalvaç'a 17 nefer ve 2771 kuruş düşmüştür. (Nuri Köstüklü, *1820-1836 Yıllarında Hamid Sancağı ve Türkiye*, Selçuk Üniversitesi yay., Konya 1993, s.32-33)

⁴ Yalvaç'ta ortaöğretim tarihçesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, "Yalvaç'ta Ortaöğretim Tarihçesi", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993, s.171-193; Nuri Köstüklü, *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s.141- 164.

“Şark meselesi” kavramı çerçevesinde, Anadolu’daki Türk-islam varlığına ciddi tehditlerin yöneldiği süreçte, Yalvaç halkı vatan savunmasında üzerine düşeni yaparak, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de çok sayıda şehit vermiştir⁵. Daha Yunan’ın İzmir’i işgal ettiğinin haberinin alındığı gün 15 Mayıs’ta (1919), Yalvaç halkı ilgililere çektiği telgrafta “...*Vatan için ölmeğe hazır olduklarını*” bildirerek milli refleksini ortaya koydu ve sonuna kadar milli hareketin yanında yer aldı (Köstüklü, 1999: 55). Cumhuriyet’in kalkınma hamlelerinde Yalvaç halkı kıt imkânlarına rağmen elinden gelen desteği verdi. Bir örnek vermek gerekirse, Yalvaç halkının topladığı bağış ile Türk Hava Kurumu 1928 veya bir-iki yıl sonra uçak aldı ve adını Yalvaç Uçağı olarak koydu (Köstüklü, 2010: 219).

Kuruluşundan itibaren kısa tarihine ve tipik bazı özelliklerine temas ettiğimiz Yalvaç, bazı dönemlerde acılar ve sıkıntılar yaşadı. Fazla gerilere gitmeden, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde ülke genelinde olduğu gibi, Yalvaç’ta da salgın hastalıklar, özellikle tifo, tifüs, kolera toplu ölümlere yol açtı. Bazı tabii felaketler de Yalvaç’ı üzüntüye sevk etti. Mesela, 18 Eylül 1918 Çarşamba günü Elbengi ve Sücüllü köyleri civarına çok şiddetli yağmur ve dolu yağmış, bu afette Elbengi’de Emir oğlu Nebi’nin 4 yaşındaki kızı selde boğulmuş, çok sayıda küçük ve büyükbaş hayvan telef olmuş, Sücüllü ve civar köy harmanlarında binlerce kile hububat mahvolmuştu (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH. EUM. 6.Şb., 53-46). Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Biz burada, Yalvaçlının hatırasında derin izler bırakan ama söylentilerden öte, literatürde henüz hakkında yazılı bir kayıt olmayan 1952 büyük Yalvaç çarşı yangınına tamamen arşiv belgeleri ışığında ele almak istiyoruz.

1. 1952 YALVAÇ ÇARŞI YANGINI

23 Ağustos 1952 Cumartesi günü gece yarısından sonra Yalvaç çarşısında bir terzi dükkânından yangın çıkmış ve alınan bütün tedbirlere rağmen bastırılmayarak çarşının neredeyse yarısı yanmış idi. Bu felakette 5 ev ve 91 dükkân ve mağaza, içindeki eşyalarıyla birlikte yanmış ve pek çok Yalvaçlı işsiz kalmış, perişan olmuştur. Halkın ve mülki ve mahalli idarecilerin teşebbüsleriyle, yangının tamamen ahşap olan mahalleye yayılması önlenmiş ise de düne kadar mamur olan ilçenin çarşısı harap bir hale gelmiştir. İlçede neredeyse çarşı kalmamış ve geçimlerini küçük işletme ve ticaretle sağlayan belirli bir esnaf ve tüccar zümresi birdenbire yokluk ve sefaletle düşmüş idi. Isparta Valisi bu tespitlerini bildirdiği ve Başbakanlığa arz ettiği 27 Ağustos 1952 tarihli raporunda felaketin büyüklüğüne işaret ederek zararın 1 milyon liraya ulaştığını ifade etmiş ve bu konuda ihtiyaçları ve talepleri bildirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (=CDABCA); Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -9). İhtiyaçlar ve yapılan yardımlara geçmeden önce, bu yangında kimlerin ne kadar zarar gördüklerine bakmak istiyoruz.

Yangının hemen sonrasında bir komisyon kurularak zarar-zıyan tespiti yapılmıştır. Tahrirat Kâtibi Kaymakam Vekili Süleyman Dülgerbakı, İlçe Jandarma Komutanı Adil Güven, Ziraat Mühendisi Emin Ateşli ve Belediye Kalfası Hamdi Demirel’den oluşan komisyon yangın mahallini bizzat gezerek ve gerekli incelemeleri yaparak dükkân sahipleri, kiracılar ve yanan evler hakkında ayrıntılı rapor hazırlamışlardır. Söz konusu komisyonun hazırladığı aşağıdaki listelerde yer alan mal sahipleri veya kiracıların isimlerinden yangının; Devlethan Camii (Eski Cami) - Hamidiye Camii (Yeni Cami)- Yağcılar Arastası- Çaybaşı Caddesi (Tütüncülerin eski evin bulunduğu yer- Şimdiki Urfa Sofrası bölgesi) dörtgenindeki alanda meydana geldiği anlaşılıyor.

⁵ Yalvaç Vefayâta Mahsus Vukûat Defterleri ve Milli Savunma Bakanlığı kayıtlarına göre Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de şehit olan Yalvaçlılar hakkında bkz., Nuri Köstüklü, “Çanakkale’de Şehit Olan Yalvaçlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 2004, sayı:58; Nuri Köstüklü, “Milli Mücadele’de Yalvaç ve Şehit Olan Yalvaçlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 2009, sayı:74; Nuri Köstüklü, *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s.165- 217.

Mal sahiplerinden ve bizzat mahallinde yapılan tahkikat sonucunda yanan dükkânlar ve zararlar aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

Tablo 1. Yalvaç ilçesinde 23.8.1952 günü çarşıda çıkan yangına ait zarar tespit listesi

Dükkân Sahibinin Adı Soyadı	Dükkân Bedeli - Lira	Yanan Eşya Bedeli - Lira	Dükkân Adedi	Yekûn - Lira
Tevfik Sağlam	20000	16000	1	36000
Abdullah Şenel	20000	40000	1	60000
Tahsin Tütüncü	30000	15000	3	45000
Mehmet Menekşe	5000	40000	1	45000
Galip Gündoğan	3500	2000	1	5500
Nuh Aküzüm	5000	2000	1	7000
Abdullah Akel	16000	15000	2	31000
Mustafa Bakırcı	5000	-	1	5000
Mehmet Berber	8000	500	1	8500
Abdullah Başaran	3000	-	1	3000
Hatice Başaran	8000	-	1	8000
İhsan Ural	10000	-	1	10000
Durmuş Kamış	5000	-	1	5000
Hüsnü Kodal	3000	2500	1	5500
Hamdi Anılır	5000	2500	1	7500
Şeref Topçu	5000	3000	1	8000
Gültekin Altuğ	13000	-	3	13000
Zühra Gündoğan	3000	-	1	3000
Avni Adam	16000	-	3	16000
Nuh Dinçer	15000	10000	2	25000
Abdullah Kuyucu	10000	1000	2	11000
Mustan Karga	7000	9000	1	16000
Abdullah Kodal	6000	3000	1	9000
Hüseyin Altuğ	3000	-	1	3000
Yaşar Aksoy	5000	3000	1	8000
İhsan Mümtaz Boylu	4000	2000	1	6000
Şükrü Küçük	11000	-	3	11000
Adil Ulucan	4000	3000	1	7000
Hasan Tuzcu	6000	2000	1	8000
Mustafa Tuzcu Evlatları	6000	-	1	6000
Hidayet Şenol	2000	-	1	2000
Musa Yalvaç	6000	10000	1	16000
Mustafa Kuyucu varisleri	4000	-	1	4000
Süleyman Benli	10000	1000	1	11000
Ramazan Bıyıklı	10000	8000	1	18000
Ali Rıza Bıyıklı	6000	-	1	6000
İrfan Bakır	7000	-	1	7000
Ali Arslan	6000	-	1	6000
Arif Demiral	3000	2500	1	5500
İbrahim Demirtepe	8000	-	2	8000
Ramazan Çimen	5000	1500	1	6500
H. Hüseyin Arıduman	2000	-	1	2000
İsmail Nazlı	5000	2000	1	7000
Ziya Çalışkan	5000	3000	1	8000
Gülizar Zeybek	10000	-	1	10000

Sait Balcı	3000	-	1	3000
Sadık Mutaf	6000	10000	2	16000
Ömer Mutaf varisleri	6000	-	3	6000
Ramazan Yirik	3000	1000	1	4000
Avni Gündüz	5000	-	1	5000
Mustafa Atakan	1100	10000	1	11100
İsmail Tatlıcı	3000	2000	1	5000
Nail Dülgerbakı	2000	-	1	2000
Bolat Köstüklü	2000	2000	1	4000
Berber Emin varisleri	2000	-	1	2000
Emetullah Özüğür	1500	-	1	1500
Süleyman Sönmez	2000	-	1	2000
Şemsettin Tatlıcı	5000	-	2	5000
Sadık ve Nail Dülgerbakı	3000	-	2	3000
Ali Taş	3000	-	1	3000
Ahmet ve Rahmi Türker	8000	-	4	8000
Hasan Ali Başçay	9000	11000	3	20000
Mustafa Akgün	2500	-	1	2500
Ömer Selçuk	2500	-	2	2500
Tevfik Özsoy	2000	-	1	2000
YEKÜN	443100	235500	91	678600

Kaynak: CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -14

Burada görüldüğü üzere mal sahiplerinin de isimlerinin verildiği listede 91 dükkân tamamen yanmıştır. Yanan dükkân bedeli o günün değeri ile 443100 TL olarak tespit edilmiştir. Yanan eşya bedelinin verildiği 2. sütunda değer yazılmamış olanlar kiracılı olan dükkanlardır. Kiracıların zararları ile ilgili olarak ayrıca aşağıdaki liste oluşturulmuştur.

Tablo 2. Yalvaç ilçesinde 23.8.1952 günü çarşıda çıkan yangın neticesinde kiracıların yanmış olan eşya listesi bedeli

Kiracıların Adı Soyadı	Yanan eşya bedeli- Lira
Nedim Sivri	3000
Abdullah Özgir	200
Kazım Komsu	1000
H. İbrahim Arıduman	1000
Ali Kadayıfçı	300
Abdullah Yeşilçimen	1500
Mustafa Senirkentli	200
Bekir Menekşe	6000
Ramazan Bıyıklı	10000
Ali Bozduman	10000
Adil Tuzcu	6000
Nuh Vural	6000
Mustafa Kar	3500
M. Ali Mustanoğlu	6000
Hasan Çakır	750
Ata Karataş	10000
Hasan Berber	15000
Nail Bıyıklı	3000
Mustafa Erdoğan	3000
Enver Postal	4500
Sadık Başaran	8000

Halil Güldal	5000
Ramazan Duru	1500
Emin Kurucu	1500
Rüştü Işık	1500
Murat Kodal	4000
Rüştü Ertan	1000
Ahmet Büyükbayram	3000
Yusuf Ali Saygın	3000
İsmail Kurucu	3500
İbrahim Ekener	6000
Osman Sümer	2500
Mehmet Yurduşen	1000
Nuri Kızılay	4000
Sadık Arıcan	1500
Hasan Baran	1000
İsmail Ünsal	1000
Halil Tütüncü	2000
Ali Acar	2000
Mehmet Takavucu	1000
Kemal Saraç	600
Mehmet Ertan	3000
Mehmet Tütüncü	7000
M. Ali Erdoğan	500
Hayati Mustanoğlu ve Ziya Çalışkan	25000
YEKUN	181050

Kaynak: CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -12

Yanan 91 dükkânın yanı sıra, çarşıya yakın (eski Saray Mahallesine giden yol, Şimdiki Çarşı mahallesi Çaybaşı caddesi olarak bilinen yer, Urfa Sofrası adlı lokanta civarı) bazı evler de kısmen veya tamamen yanmış idi. Bu evlerle ilgili komisyon raporu şöyledir:

Tablo 3. Yalvaç ilçesinde 23.8.1952 günü çarşıda çıkan yangın neticesinde kısmen veya tamamen yanan ev zarar ziyan listesi

Adı Soyadı	Kısmen yanan ev zararı - Lira	Tamamen yanan ev zararı - lira	Ev eşyası zararı - Lira	Yekûn-Lira
Nuri Arıcan	-	5000	1000	6000
Mehmet Arıcan	-	5000	2000	7000
Yusuf Arıcan	-	5000	-	5000
Hasan Hüseyin Varisleri	-	5000	-	5000
Hasan Tütüncü	-	6000	2000	8000
Muzaffer ve Halil Tütüncü	1500	-	-	1500
YEKUN	1500	26000	5000	32500

Kaynak: CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -13

Bu tespitte görüleceği üzere 5 ev tamamen yanmış 1 ev de kısmen zarar görmüştür. Yanan evlerden ikisinin ev eşyası zararı olmadığına göre, bu evlerde ya oturan yoktu veya yangın başladığında eşyaları tahliye edilmiş olmalıdır. Ama şu bir gerçek ki, dükkanların yanı sıra evlerde de 32.500 Liralık ciddi bir zarar oluşmuş idi. Kayda geçen bütün bu zararların toplamı 892.150 TL olduğu görülmektedir. Muhtemelen hesapta olmayan bazı zararlar da dikkate alınacak olursa Isparta Valisinin yangından 4 gün sonra 27 Ağustos'ta Başbakanlığa gönderdiği arzda belirttiği 1 milyon liraya yakın bir zararın neredeyse doğrulandığı anlaşılmaktadır.

Isparta Valiliği yaraların sarılması için ihtiyaçlar ve yapılması gerekenler hakkında 27 Ağustos 1952 tarihinde ilgili kurumlara müracaatlarda bulunmuş ve bu taleplerin bir an önce yerine getirilmesi hususu aynı tarihte Vali imzasıyla Başbakanlığa da aşağıdaki ifadelerle arz edilmiştir.

“Bu vatandaşlarımızın ızdıraplarının azaltılması ve bugün düştükleri zor durumdan kurtarılması ve gerekse normal iş hayatına süratle intibak ve kıştan önce mamur bir kasaba manzarası sağlanması için yapılması düşünülen ticarethanelerin faaliyet ve hizmetlerini sağlamak ve geçimlerini desteklemek gayesine matuf olarak binaların süratle inşası kararlaştırılmış olmakla beraber davanın sosyal ekonomi bakımından da tervici (desteklenmesi) lüzumuna kani bulunduğunuzdan bu işin yüksek himaye ve yakın alakalarıyla kısa bir zamanda tahakkuk edeceğine inanarak aşağıda sıraladığım tedbirlerin sağlanmasına müsaade ve yüksek müzaheretlerinizi istirham ederim.

İhtiyaçlarımızın başlıcaları şunlardır:

1- Dükkân ve mağazaları yanmış olanlardan Ziraat, İş ve Osmanlı Bankası gibi, kredi müesseselerine borçlu olup da günü gelmiş ve yaklaşmış olanların bu borçlarının mevcut mevzuat ve imkân dâhilinde uzatılması veya tecili (ilgili bankalara keyfiyet 27.8.952 tarih ve 2350/109 sayılı yazı ile bildirilmiştir).

2- Yaptıkları iş ve ticaret hacmi derecesinde mahalli Ziraat Bankasından 200.000 liralık yeni bir kredi açılması ve plasman (yatırım) sağlanması (Keyfiyet Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne 27/8/952 tarihinde yazılmıştır)

3- Dükkânları /mağazaları yanıp da yeniden işyeri tesis etmek isteyen vatandaşların bu arzularının kıştan önce tahakkuk ve sağlanmasına imkân vermek üzere Emlak ve Kredi Bankasından veya yapı bakımından kredi veren diğer mali müesseselerden uzun vadeli kredi temini (Keyfiyet Emlak ve Kredi Bankası Genel Müdürlüğüne 27/8/ 952 tarihle yazılmıştır)

4- Kasabanın yapılmış bir imar planı mevcut olduğundan şirin ve bahçelik bir ilçe olan Yalvaç'ın şimdilik bu kısmında tatbiki gereken şehir planının alakalı arsa istimlakleri yapılmasına da zaruret görüldüğünden Yüksek Makamlarınca tensip buyrulacak mali müessese veya İller Bankasından istimlake tahsis olunmak üzere ilçe belediyesi namına istikrazda bulunulması (istimlak edilecek arsalar tespit ettirilmektedir).

5- Yapılacak binalara sarf edilmek üzere mevzuun önemi de göz önünde tutularak şimdilik 60 tonluk bir çimento tahsisi yapılması Vilayetçe Ekonomi Bakanlığı nezdinde teşebbüse geçilmiş ise de bunun da süratle sevki için kıymetli delaletlerinizi (Keyfiyet 26/8/ 952 tarih ve 704 sayı ile Ekonomi Bakanlığımıza tellenmiştir)

6- Binaların yangın talimatnamesine uygun olarak inşası için 8-10 milimlik 30 ton yuvarlak demirin Karabük'ten özel surette tahsisi ile (Keyfiyet 27/8/ 952 tarihli yazı ile İşletmeler Bakanlığına arz olunmuştur)

7- Yapılacak inşaatın ahşap kısmında kullanılacak kerestenin de ilçeye yakın ormandan felaketzedelere verilmesi için Orman Genel Müdürlüğü nezdindeki emirlerinizle (Keyfiyet 27/8/ 952 tarihli yazı ile bilgi için Tarım Bakanlığımıza, gereği için de Orman Genel Müdürlüğüne yazılmıştır)

8- Mevcut olduğunu öğrendiğimiz ve kısmen dahi yardım olacağını sandığımız bir miktar çivinin de Kızılay Genel Merkezince İlçe Kızılay Şubesi namına sevkinin temin buyurulması (Keyfiyet 27/8/ 952 tarihli yazı ile Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkez Başkanlığına yazılmıştır.)

İşin ve bu harap sahanın mamureler diyarına süratle benzetilmesi düşünce ve mütalaasıyla keyfiyeti tasvibinize arz eder kıymetli müzaheret ve alakanızın devamını derin ve üstün saygılarımla dilerim. 27/ 8/ 1952

Isparta Valisi - İmza”

(CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -9)

Başbakanlık, Isparta Valiliğinden gelen bu talebi, “durumun incelenerek gerekli yardımların yapılması ve sonucundan bilgi verilmesi” ricası ile ilgili kurumlar; İçişleri Bakanlığına, Bayındırlık Bakanlığına, Tarım Bakanlığına, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığına, İşletmeler Bakanlığına, Kızılay Derneği Genel Merkezi Başkanlığına 11 Eylül 1952 tarihinde gönderdiği bir yazı ile bildirmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -2).

Hemen yangın sonrasında başlayan Yalvaç çarşı yangınının yaralarını sarmaya yönelik bütün bu çabalar kısa sürede meyvesini vermeye başlamıştır. Türkiye Kızılay Derneği, “Yalvaç çarşısında vuku bulan yangın dolayısıyla muhtaç duruma düşen vatandaşların acil ihtiyaçlarına sarf olunmak üzere” daha yangından 3 gün sonra 26 Ağustos’ta Yalvaç şubesine 5000 TL. göndermiş, ancak çivi yardımı yapılamayacağı hususunu 12 Eylül’de Isparta Valiliğine bildirmiş ve bütün bu gelişmeleri de 20 Eylül 1952 tarihi itibarıyla Başbakanlık makamına arz etmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -7)⁶.

İşletmeler Bakanlığı, yanan dükkân ve evlerin yeniden inşası için Valiliğin talep ettiği 8 ve 10 milimetrelilik demirlerin Karabük’te üretilmediğinden bahisle ancak Karabük mamulü 12 ve 14 milimetrelilik demirlerin tahsis edilebileceğini buna göre ihtiyacın yeniden bildirilmesini Isparta Valiliğine yazmıştır. Isparta Valiliğinin bu çerçevedeki yeni talebi üzerine Karabük Demir Çelik Fabrikasından Yalvaç çarşısı ve yanan evlerin inşası için 50 ton 12 milimetrelilik demir ayrılmış ve durum Başbakanlığa da arz edilmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -6, 3).

Tarım Bakanlığı da maliyet bedeli üzerinden 350 m³ keresteyi Eğirdir Orman İşletmesi İstasyonu istif yerinden Isparta Valiliğine tahsis etmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -5)⁷.

Bayındırlık Bakanlığı, yanan meskenlerin inşa ve onarımı için mesken sahiplerine yardım olarak bu yılın bütçesinden Bakanlar Kurulu kararı ile Kızılay Derneğine devredilen ödenekten Isparta Valiliği’ne 4500 Lira gönderilmesi kararını alarak durumu ilgililere bildirmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -4) .

Yine çok önemli bir ihtiyaç olarak, yanan çarşının yeniden inşası için Valilikçe Ekonomi ve Ticaret Bakanlığından talep edilen 60 ton çimentonun, Bakanlığın dağıtım yetkisi dâhilinde ancak 38.200 tonunun tahsisi yapılabilmiş ve durum 4 Eylül’de Isparta Valiliğine iletilmiştir (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -2)⁸.

Yanan dükkân ve evlerin yeniden inşası yönündeki bu gayretlerin yanı sıra, yangının bir diğer acı sonucu da yangından zarar gören dükkân sahiplerinin bankalara olan borçları meselesi idi. Isparta Valiliğinin Başbakanlığa arz ettiği yukarıda bahsedilen 27.8.1952 tarihli raporunda vurgulandığı üzere, yangından zarar gören esnafın bankalara ve diğer kredi kurumlarına olan borçlarının ilgili mevzuat dâhilinde uzatılması veya tecili talep edilmiştir. İlgili komisyon yangında zarar gören şahısların bankalara ve Tarım Kredi Kooperatifine olan borçlarını aşağıda verilen şekliyle bir liste halinde çıkarmıştır.

⁶ Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi Başkan V. İstanbul Milletvekili Bedri Nedim Göknal’ın Yüksek Başbakanlığa gönderdiği 20 Eylül 1952 tarihli yazısı.

⁷ Tarım Bakanlığı’nın Başbakanlık Yüksek Makamına gönderdiği 27.09.1952 tarihli arzı.

⁸ Ekonomi ve Ticaret Bakanı Enver Güreli imzası ile Başbakanlığa arz edilen 18.12.1952 tarihli yazı.

Tablo 4. 23/8/1952 günü çarşıda çıkan yangın neticesinde dükkan, mağaza ve eşyaları yanan şahısların bankalara olan borçlarını gösterir liste

<i>Adı Soyadı</i>	<i>Osmanlı Bankası Lira</i>	<i>İş Bankası - Lira</i>	<i>Ziraat Bankası Lira</i>	<i>634 Nolu Tarım Kredi Kooperatifi</i>	<i>YEKUN</i>
Hamdi Anılır	-	1500	-	-	1500
Mustafa Erdoğan	3000	2800	2000	350	8150
Tevfik Sağlam	-	3000	6750	500	10250
Abdullah Şenol	-	4000	3200	-	7200
Ramazan Bıyıklı	-	2500	-	-	2500
Mehmet Tütüncü	-	3500	1500	-	5000
Abdullah Kızılay	-	2000	-	-	2000
Mehmet Tuna	-	2000	-	-	2000
Ramazan Yirik	1500	-	-	-	1500
Mustafa Akgün	-	2000	1500	-	3500
Kadir Kurucu	-	1500	250	150	1900
Abdullah Akel	-	1500	650	150	2300
Nuh Naci Dinçer	-	-	2500	-	2500
Adil Ulucan	-	-	-	150	150
Nuh Aküzüm	-	-	-	60	60
M. Ali Erdoğan	-	-	-	150	150
Mevlüt Demirkılıç	-	-	-	250	250
Mümtaz Boylu	-	-	-	150	150
Emin Boylu	-	-	-	150	150
Abdullah Pekmezci	-	-	-	200	200
İsmail Ünsal	-	-	-	120	120
Nail Bıyıklı	-	-	-	150	150
İsmail Nazlı	-	-	-	100	100
Rıza Türker	-	-	-	30	30
Nuri Yalvaç	-	-	-	2000	2000
Hayati Mustanoğlu	-	-	-	360	360
M. Ali Mustanoğlu	-	-	-	360	360
Mehmet Dülger	-	-	-	250	250
YEKUN	4500	26300	18350	5630	54780

Kaynak: CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -11

Görüleceği üzere, yangından zarar gören Yalvaç esnafının çoğu İş Bankası ve Ziraat Bankası olmak üzere bankalara ve Tarım Kredi Kooperatifine toplam 54780 TL. borcu bulunmaktadır. Valilik hem ilgili bankalara hem de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı ile Başbakanlığa, esnafa ödeme kolaylığı sağlanması yönünde talepte bulunmuş idi. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın Başbakanlığa gönderdiği yazıda bu konuda yapılanlar şu şekilde belirtilmektedir:

"a- İş Bankası borçları bulunan şahıslara usul ve mevzuat dâhilinde lüzumlu kolaylığın yapılması için Akşehir şubesine talimat verildiği,

b- Osmanlı Bankası, iki ticaret evi hakkındaki iş'arımızın (tebligatımızın) not edildiği,

c- Ziraat Bankası, 634 sayılı Yalvaç Tarım Kredi Kooperatifine borçlu olup yangından zarar görenlere ait 7530 Liralık borcun vade bitimi tarihinden itibaren bir yıl müddetle ertelendiği ve bankaya olan borçlarının da mevzuata göre ertelenmesi için Yalvaç Ajansına gerekli talimat verildiği ve Ajansın 425.000 lira olan 1951/52 dönemi Kooperatif plasmanının 1952/53 devresi için 125.000 lira arttırılarak 550.000 liraya çıkarıldığı,

d- Türkiye Emlak Kredi Bankası, yangından zarar görenlere gerekli yardımın yapılması hususunda Antalya Şubesine talimat verildiği" (CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -2)

Bu yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, yangından zarar gören esnafın bankalara olan borçları konusunda mevzuat dâhilinde yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Toplumların hafızasında çok derin izler bırakan önemli olaylar vardır. Bu önemli olaylar arasında sevinçler olduğu gibi, felâketler de bulunmaktadır. 23 Ağustos 1952 Cumartesi gününü Pazara bağlayan gece Yalvaç çarşısında çıkan yangın da Yalvaçlıların hafızasında unutulamayacak bir iz bırakmıştır. Söz konusu yangında, Devlethan Camii - Hamidiye Camii- Yağcılar arastası ve Tütüncüler evi (şimdiki Çaybaşı Caddesi civarı) dörtgeninde bulunan çarşı alanı tamamıyla ve Devlethan Camiinin batısı civarında bulunan Arıcan ve Tütüncü ailelerine ait beş ev tamamen ve bir ev de kısmen yanmış idi. Tabii ki bu büyük yangının zararı, dönemin değeri ile 1 milyon liraya yaklaşmış bulunuyordu. Bu zarar, kapalı bir ekonomiye sahip tabir yerinde ise kendi yağı ile kavrulan bir ilçe için çok büyük sosyal ve ekonomik yaralara yol açmıştır. Geçimini ticaretle karşılayan küçük dükkân sahipleri, birden işsiz kalmış hatta Yalvaç dışına çalışmaya gidenler, başka yerlerde rızkını temin etmeye çalışanlar olmuştur.

Dönemin Isparta Valisi, bu yaranın sarılabilmesi için ilgili Bakanlıklardan ve Türk Kızılay'ından yardım talep etmiş ve çarşının yeniden inşası yönünde hummalı bir faaliyet başlamıştır. Yazışmalardan, bir ay içerisinde önemlimumkarda demir, çimento, kereste vb. inşaat malzemeleri temin edildiği anlaşılıyor. Muhtemelen kısa sürede çarşının yeniden imarı yolunda çalışmalar başlamıştır. Bu arada, yangından zarar gören esnafın İş Bankası, Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi'ne olan borçları için de bazı kolaylıklar sağlanmış ve ilgili mevzuat çerçevesinde yeni ödeme planları hazırlanmıştır.

Arşiv belgelerine göre ilgili komisyonun oluşturduğu zarar-zıyan tespit listelerinden, kimlerin ne kadar zarara uğradığı anlaşılmaktadır. Bu veriler bize, 1950'li yıllarda Yalvaç esnafının ekonomik durumu veyadaha geniş bir ifade ile Yalvaç halkının sosyo-ekonomik ve kültürel durumu hakkında da bir fikir vermektedir. Söz konusu verilerin kent tarihi açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Öte yandan, bir ay gibi kısa süre içinde yaraların büyük ölçüde sarılmaya çalışılması, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'den ekonomik yıkıntılarla henüz çıkmış bir milletin inşa ettiği genç Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal devlet politikasını anlama bakımından da anlamlı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Belgeleri

- 1- Cumhurbaşkanlığı- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (= CDABCA); Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -2
- 2- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -3
- 3- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15-4
- 4- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -5
- 5- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -6
- 6- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -7
- 7- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -8
- 8- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -9
- 9- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -10
- 10- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -11
- 11- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -12
- 12- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -13
- 13- CDABCA; Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:120, Dosya: 857, Gömlek:15 -14
- 14- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DH. EUM. 6.Şb., 53-46

II- Kitaplar, Makaleler, internet kaynakları

- Çay, M.A. (1984), Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası: Sultan II. Kılıç Aslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi, İstanbul: Orkun Yay.
- Köstüklü, N. (1993a), *1820-1836 Yıllarında Hamid Sancağı ve Türkiye*, Konya: Selçuk Üniversitesi yay.,
- Köstüklü, N. (1993b), "Yalvaç'ta Ortaöğretimin Tarihçesi", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun: s.171-193.
- Köstüklü, N. (1999), *Milli Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yay.
- Köstüklü, N. (2004), "Çanakkale'de Şehit Olan Yalvaçlılar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart sayı:58, s. 299- 322.
- Köstüklü, N. (2009) "Milli Mücadele'de Yalvaç ve Şehit Olan Yalvaçlılar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:74, s. 235- 252.
- Köstüklü, N. (2010), *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*, Ankara: Yalvaç Belediyesi yay.
- Kum, N. (2012), *Yalvaç Armağanı-Yalvaç Tarih ve Coğrafyası- 1925*, yayına hazırlayan: Nuri Köstüklü- Ali Yüncü, Ankara: Yalvaç Belediyesi yay.
- Turan, O. (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu yay.
- <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/15-RamazanToprakli.pdf>.(Erişim tarihi: 10. 02. 2023)